

Välineen ilmaisemisesta tulosijan avulla tšeremissin kielessä¹

Tšeremissin sijasyntaksi on monin tavoin omaleimainen. Etenkin paikallissijojen käyttöön liittyy useita erikoisuuksia. Yksi niistä on välineen ilmaiseminen tulosijalla. Intransitiiviverbin tulosijamääritettä käytetään osoittamaan kulkuneuvoa tai -paikkaa, samoin esim. kiikkumisvälinettä; transitiiviverbiin kuuluvalla tulosijalla voidaan vastaavasti ilmoittaa paikka tai välikappale, missä jotakin siirretään tai kuljetetaan, samoin myös esim. keinuttamis-, seulomis- jne. väline. Tällainen tulosijan käyttö on yleistšeremissiläinen, sillä se tunnetaan kaikissa murteissa, joista on painettuja murrenäytteitä, sekä kummassakin, niin itä- kuin länsimurteisiin perustuvassa kirjakielessä. Seuraavassa muutamia esimerkkejä itämurteista ja itäisestä kirjakielestä, länsimurteista ja läntisestä kirjakielestä:²

¹ Göttingenissä kesällä 1969 järjestetyssä, uralilaisten kielten syntaksia käsitelleessä symposiumissa pidetty esitelmä.

² Murresitaatteja on jonkin verran karkeistettu; tšeremissinkielisen murreaineiston käsittelyssä on noudatettu yleensä samoja periaatteita kuin aikaisemmassa tšeremissin tulosijojen syntaksia käsittelevässä tutkimuksessani, ks. SUST 142 s. 54—55. Painetuista lähteistä otettujen murrenosaattien käännökset ovat artikkelissani alkuperäiskielisinä, mahdolliset omat tarkennukseni sitä vastoin suomea.

Tšeremissin tekstilähteistä käytetään seuraavia lyhenteitä:

- Beke M = Tšeremissische Märchen, Sagen und Erzählungen gesammelt und herausgegeben von Ödön Beke. SUST 76. Helsinki 1938.
- Beke R = Texte zur Religion der Osttšeremissen. Von Ödön Beke. Sonderabdruck aus Anthropos, Band 29, 1934. Wien 1934.
- Beke T I = Tšeremissische Texte. I. Gesammelt und herausgegeben von Ö. Beke. Budapest 1957.
- Beke V = Volksdichtung und Gebräuche der Tšeremissen (Maris). I. Band. Gesammelt und herausgegeben von Ödön Beke. Budapest 1951.
- Genetz = Ost-tšeremissische Sprachstudien von Dr. Arvid Genetz. I. Sprachproben mit deutscher Uebersetzung. SUSA 7. Helsinki 1889.
- Grigorjev = П. Г. Григорьев, У вашталыш ик и тымэньмэйкй лыдаш. Москва 1927.
- Ignatjev = Никон Игнатъев, Туан сандалык. Роман. Козьшы изданий. Йошкар-Ола 1961.
- Иљаков = Н. Иљаков, Эдемвлä да ивлä. Роман. Козьмодемьянск 1957.
- Jevsevjev I = Timofej Jevsevjevin Suomalais-ugrilaiselle Seuralle keräämää kansanrunoutta. I nide. Käsikirjoitus, jonka omistaa Suomalais-ugrilainen Seura.
- Ontšyko = Ончыко. Литературно-художественный общественно-политический журнал. Йошкар-Ола.
- Porkka—Genetz = Volmari Porkka's tšeremissische Texte mit Übersetzung. Herausgegeben von Arvid Genetz. SUSA 13. Helsinki 1895.
- Sebeok—Ingemann = An Eastern Chermis Manual. By Thomas A. Sebeok and Frances J. Ingemann. The Hague 1961.
- Tšavajñ = С. Чавайн. Ойного. Йошкар-Ола 1957.
- Tužarov = Геннадий Тужаров, О некоторых падежах в иранском говоре марийского языка, Советское финно-угроведение. I. Таллин 1965.
- Wichmann = Volksdichtung und Volksbräuche der Tšeremissen. Herausgegeben von Yrjö Wichmann. SUST 59. Helsinki 1931.

βοδα ”*pamaš ümpal*” *jalšš i m níš ü m p a l a n toln* — — (Jevsevjev I, 533 T) ’βοδα [kuviteltu olento] tuli hevosen selässä *pamaš ümpal*in kylään — —’ / *ruš βatən köršek türšškāže mi-at, adak u m ā š a p o m ā š e š ā ž e - γ na kondaleš*. (Genetz, 36 P) ’Sie [hiiri] kommt zum Näpfchen einer russischen Bäuerin und bringt wieder nur einen Mundvoll [oik. — — ja tuo jälleen vain suuontelossaan (voita)].’ / — — *ola-šüašan šem pim š o l a γ a i m o γ r e š βüdenam* (od. *βüden kajem*) — — (Porkka—Genetz, 45: 71 T) ’ — — den mit buntem Kranz gezierten schwarzen Kläffer führt’ ich links an meiner Seite — —’ //

T y d o n o p r c y n l j ü n ’ g a l t y m e m c e v e r ü d y r e t l j ü n ’ g a l t a l e m . . . (Tšavajn, 247) ’Tuossa silkkiisessä keinussa kaunis tyttö keinuu . . .’ / *Kapm kygyza kidyškyžse azam nale da kidešyžse izi üdýrym šortarym e m rjünšy m*. (Ontšyko 2/1967, 24) ’Uhrirappi otti käteensä lapsen ja keinutti kädessään pikkutyttöä, kunnes tämä rupesi itkemään.’ / *Кеч-кузе-гынат, шонем, кеч ече үм-балан, но кас велеш ял урем мучко шуншы м намием*. (Ontšyko 1/1955, 53) ’Vaikka kuinkakin, ajattelen, mutta iltapuoleen kuljetan sitä kylän katua pitkin vaikka suksilla vetäen.’ //

k e m b ā n d a š e š š u k š o k s a m t o k ā š t ā k a n d e n ā t. (Beke V, 274: 22—23 K) ’An den Stiefelsohlen brachten sie viel Geld heim.’ / *ü-ärnä märjä jal-β är ä e š e t βalem, dāk — jātənəm kužām š a t s ā k t ā!* (Wichmann, 12: 66 J) ’Wenn ich in der Butterwoche die russischen Fusslatten hinab [bis zum Ende] fahre, dann — lass langen Flachs wachsen!’ / *mareβlä i m ní e š ke j ā t* (Tužarov, 85 J) ’*мужчины едут на лошади*, miehet ajavat hevosella’ / *pum traktāre š kantat* (Tužarov, 85 J) ’*дрова везут на тракторе*, tuovat traktorilla puita’ //

Европа вькы русский штык мычашеи угёйц кечы соты толын миэн. (Iljakov, 367) ’Euroopalle on venäläisen pistimen kärjessä jälleen tullut päivänvalo.’ / *П о п у т н ы й э ш е л о н в л ä э ш , я л ы н а т — ц и л а с е м ы н ь в ä р е ш т ы н*. (Iljakov, 248) ’Samaan suuntaan kulkevissa kolonnissa, jalan — kaikin tavoin on ollut pakko [kulkea].’ / *В а с л и т е н ь е ш а н ы м ы л о ш т о к н о е з д е ш т о л ы ш х а л ы к в о к з а л т о м а а м а с а г ö й ц р j ü ж е л ä k т а ш т ö н г а л ы*. (Ignatjev, 82) ’Vasilin niin miettiessä junalla tullut väki alkoi tulla kohisten ulos asemarakennuksen ovesta.’ / *П р о х о т э ш , в а р ö с э ш м а м в а л т а т , м а м к у з ы к т а т ?* (Grigorjev, 4) ’Mitä kuljettavat lautalla, höyrylaivalla [virtaa] alas, [virtaa] ylös?’³

Tulosijan käyttämisestä tällä tavoin välineen ilmaisemiseen ei muista suomalais-ugrilaisista kielistä tehdyissä kieliopeissa ole tietoja. Vepsässä tosin tunnetaan myös eräänlainen ’välineen tulosija’, sillä tässä kielessä voidaan illatiivilla ilmaista leikki-

Tšeremissin murteista käytetään seuraavia, suomalaisessa fennougristiikassa traditionaalisia lyhenteitä:

B	= Birskin murre
J	= Jaranskin murre
K	= Kozmodemjanskin murre
P	= Permin murre
T	= Tsarevokšajskin murre
U	= Uržumin murre

³ Sekä tšeremissin murrejulkaisuista että kaunokirjallisista tuotteista poimittuja esimerkkejä on löydettävissä lisää teoksesta Alhoniemi, SUST 142 s. 264—267.

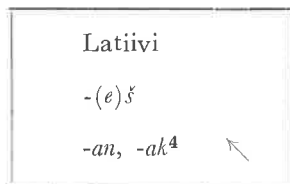
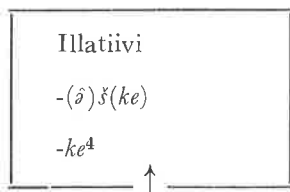
mis-, pelaamis- ja soittamisväline, esim. *tejä ebad vändä kartõhe?* 'eivätkö teillä pelaa korttia?' / *ristože vändäma;* 'ruutuleikkiä leikimme' (Kettunen, SUST 86 s. 311—312). On kuitenkin ilmeistä, että tällainen vepsän illatiivinkäyttö ei ole geneettisessä yhteydessä tšeremissin 'välineen tulosijoihin'. Kuten Lauri Kettunen on vepsän murteiden lauseopissaan huomauttanut (mts. 311), vepsän konteksteissa on mitä ilmeisimmin kysymys venäjän kielen välittömästä vaikutuksesta. Venäjän kielessähän *играть* 'leikkiä, pelata, soittaa' -verbin rektio on toisaalta *на чем* 'jollakin', mutta usein myös *во что* 'johonkin', esim. juuri 'pelata korttia' on venäjäksi *играть в карты*.

Sitä vastoin tšeremissin 'välineen tulosijan' käyttöä vastaavaa käytäntöä ei tunneta venäjässä, eikä kielioppien mukaan välinettä osoiteta tulosijalla myöskään muissa sellaisissa kielissä, jotka ovat nimenomaan tšeremissin erikoiskehityksen aikana tähän kieleen syvästi vaikuttaneet, so. tšuvassissa tai tataarissa. Näin ollen tulosijan käyttö välineen ilmaistemiseen näyttäisi syntyneen omapohjaisesti tšeremissin erikoiskehityksen aikana.

Tosin tällaiseen päättelyyn, joka perustuu pääasiallisesti eri kielten kielioppien tarjoamiin tietoihin, on sinänsä syytä suhtautua kriittisesti. Ei näet ole lainkaan mahdotonta, että puheena olevan kaltainen tulosijan käyttö — vaikka sitä esim. jossakin tšeremissin sukukielessä esiintyisikin — jäisi tutkimuksissa mainitsematta. Niinpä tšeremissinkään tulosijojen välinettä osoittavasta funktiosta ei ole mitään mainintaa esim. Ödön Beken laajassa tšeremissin kieliopissa, ei kollektiiviteoksessa *Sovremennyj marijskij jazyk* eikä myöskään Ivan Galkinin historiallisessa kieliopissa *Istoritšeskaja grammatika marijskogo jazyka*. 'Välineen tulosija' on mainittu vain joissakin vähäisemmissä tutkimuksissa, esim. V. A. Jefremovin artikkelissa *Poslelogi v marijskom jazyke* (Trudy, Marijskij nautšno-issledovatel'skij institut kultury, literatury i istorii, v. 9, 73) ja Gennadij Tužarovin eräässä *Jaranskin murteen sijojen käyttöä käsittelevässä artikkelissa* (*Sovetskoje finno-ugrovedenije* 1965, 85). Tšeremissin 'välineen tulosijan' omapohjaisen kehityksen puolesta puhuvat kuitenkin vielä muutkin seikat kuin se, että tietoja muiden kielten vastaavalaisesta käytännöstä ei ole: juuri tšeremissin erikoislaatuinen tulosijajärjestelmä näyttää näet tarjoavan edellytykset tällaisen omituisen tulosijojenkäytön syntyimiselle.

Tšeremississä on lokaalisia tulosijoja kaksi. Tässä ei ole sinänsä mitään outoa, näinhän on myös esim. suomessa. Mutta kun suomen tulosijojen merkitysero on — silloin kun niitä käytetään lokatiivisesti — vastakohtaisuudessa ulkoinen \longleftrightarrow sisäinen, niin tšeremissin tulosijojen välinen oppositio perustuu varsin erikoislaatuisen aspektiin. Tšeremissin illatiivilla osoitetaan paikka, mihin jotakin siirtyy tai siirretään tulosijalla ilmaistun paikan ulkopuolelta. Niinpä illatiivi liittyy esim. juoksemista, tulemista, viemistä, heittämistä jne. merkitseviin verbeihin. Latiivilla sitä vastoin ilmaistaan paikka, mihin tosin jotakin uutta tulee, mutta ilman että ajatellaan tuon uuden varsinaisesti siirtyvän tähän paikkaan jostakin muualta. Esim. syntymistä, istuutumista, rakentamista, tarttumista, tappamista jne. merkit-

sevät verbit järjestyvät yleisesti latiivilla. Asiaa on mahdollista havainnollistaa seuraavanlaisella kaavakuvalla, missä neliöt esittävät tulosijalla ilmaistua paikkaa ja nuolet karakterisoivat tulemistapahtuman laatua; neliöiden sisällä on mainittuna illatiivin ja latiiivin päätevariantit (ks. myös Alhoniemi, Sananjalka 10, 74):



Artikkelin alkupuolella esitetyistä esimerkeistä on todettavissa, että välinettä ilmaiseva tulosija on aina latiiivi — ainoatakaan illatiivia en ole tästä funktiosta tavannut — eli siis sija, joka ei varsinaisesti ilmaise siirtymisliikkeen päätekohtaa. Mutta toisaalta on tärkeätä havaita, että ne verbit, joiden hallitsemisissa konteksteissa 'välineen tulosija' nykytseremississä yleensä esiintyy, ovat hyvin usein siirtymisliikettä ilmaisevia, ja siten niihin liittyvä tulopaikka ilmaiseva määräite on lähes säännöllisesti illatiivimuotoinen, ks. esim. alumpana esitetyistä sitaateista itämurteiden, länsimurteiden ja länsikirjakielen ensimmäistä esimerkkiä. Näin ollen tseremissin taitajan on yleensä mahdollista puhtaasti muodollisin perustein luokittaa tulosijamuoto joko välinettä tai tulemispaikkaa ilmaisevaksi. Niinpä tseremississä hallitsevan on mahdotonta ymmärtää esittämäni *pum traktoreš kantat* -esimerkkiä 'vievät puita traktoriin', koska *kondem* 'tuoda, viedä' -verbi ilmaisee säännöllisesti siirtymisliikettä eikä voine saada tulemispaikkaa ilmaisevaksi määritteekseen lainkaan latiivimuotoa; esim. tseremissin tulosijojen käyttöä selvittelevää tutkimustani varten läpikäymässäni melko laajassa materiaalissa verbi on saanut hyvän joukon toista sataa lokatiivista illatiivimääritettä, muttei ainoatakaan latiivista (Alhoniemi, SUST 142 s. 108).

Ennen kaikkea vain joissakin panemista, asettamista, antamista tai ottamista merkitsevien verbien hallitsemisissa lauseyhteyksissä saattanee nykytseremississä syntyä epäselvyyttä siitä, onko jokin määräite luonteeltaan tulemispaikkaa vai välinettä ilmaiseva. Näihin verbeihin liittyvä lokatiivinenkin määräite saattaa näet tapauksittain olla paitsi illatiivi- myös latiivimuotoinen. Niinpä esim. seuraavassa virkkeessä on kaksi latiivimääritettä, joista edellinen on varmasti tulemispaikkaa, jälkimmäinen ilmeisesti välinettä osoittava: *βoktenže šopatšäm pāštat, küšenešže tš on-d a j e š oksam pāštat*. (Beke R, 388 B) 'Neben ihn [kuolleen viereen] legen sie ein Tuch, in seine Tasche stecken sie einen Beutel mit Geld [oik. — — panevat kukkarossa rahaa].' Vieläkin vaikeampi on ratkaista seuraavan virkkeen latiivimääritteen luonnetta: *naleš k ör š e k e š šim tulanäm, naleš kürtiö βoštöräm, šindžeš puren šinämōškō*. (Beke M, 556: 5—6 U) 'Er legt (eig. nimmt) glühende Kohle in einen Topf, nimmt

⁴ Päätevarianteista *-ke*, *-an* ja *-ak* esiintyvät vain eräissä postpositioissa ja adverbeissa, ks. tarkemmin Alhoniemi, SUST 142 s. 30—31.

einen Draht, setzt sich in die Grube.' Käännöksen perusteella näyttäisi kyseessä olevan tavallinen lokatiivinen tulosijankäyttö. Herättää kuitenkin huomiota, että samalta kertojalta muistiin merkityssä lähes 650-sivuisessa satumateriaalissa on hyvin tavallisen *nalam* 'ottaa' -verbin määrittänä aina muulloin illatiivimuoto. Esitetyn muodon poikkeuksellinen latiivisuus saattaaakin siis johtua siitä, että se on lähinnä välinettä ilmaisemassa: 'Hän ottaa padalla hehkuvia hiiliä— —'.

Joissakin harvoissa tapauksissa ei muoto eikä lauseyhteys kykene selvittämään, onko kyseessä tulopaikkaa vai välinettä ilmaiseva tulosijamuoto. Tällainen epäselvä paikallissija on esim. seuraavassa sitaatissa: *pa üdërlan k o r k a š b üdäm i kalaša* — — (Beke M, 308: 5 U). Lauseessa esiintyvä *korkaš*-tulosija voi muotonsa puolesta olla yhtä hyvin latiivi kuin illatiivi; itämurteiden *a*-vartaloisista sanoista muodostettu ns. lyhyempipäätteinen illatiivi on näet täysin samanasuinen kuin samojen sanojen latiivi (ks. esim. Alhoniemi, SUST 142 s. 23—24). Beken käännöksen mukaan tässäkin sitaatissa on tyypillinen lokatiivinen tulosijamäärite: 'Er giesst [oik. antaa] dem Mädchen in eine Schale Wasser und sagt— —'. Käännöksen tarkkuutta ei tulisi edes epäilleeksi, ellei samassa sadussa, aivan vastaavanlaisessa yhteydessä, olisi hetken kuluttua muuten täysin samanlainen ilmaus, paitsi että tulosijamuodon paikalla on varmasti välinettä osoittava *δene*-postpositioilmaus: *pa üdërlan k o r k a δ e n ä b üdäm i kalaša* — — (Beke M, 309: 8 U) 'Er gibt dem Mädchen eine Tasse voll Wasser [oik. — — kupilla vettä] und sagt — —'.

Huolimatta tällaisista muutamista harvoista epäselvistä konteksteista on siis kuitenkin tšeremissin tulosijajärjestelmän kahtalaisuuden vuoksi hyvin monissa lauseyhteyksissä ilman muuta selvää, onko tulosijaa käytetty tulopaikkaa vai välinettä ilmaisemassa. Ja käsitykseni mukaan juuri se seikka, että kielessä on selostettuun tapaan kahdenlaisia tulosijoja, luo strukturaaliset edellytykset 'välineen tulosijan' syntymiselle.

Toisaalta on kuitenkin ilman muuta selvää, että tulosija ei noin vain siirry välikappaleen ilmaisijaksi; jostakin konkreettisesta lähtökohdasta täytyy käytännön saada alkunsa. Oletettavasti tulosija on saanut välineen ilmaisijan tehtävän eräiden sellaisten kontekstien avulla, jotka alun perin ovat sisältäneet tšeremissin kielelle erittäin tunnusomaisia liittoverbejä. Muutamia esimerkkejä tällaisista yhteyksistä: *odä kaja kok mengäm šindžän i m n ä β a l a n* — — (Beke M, 606: 4—5 U) 'Der Wotjake sitzt auf und reitet zwei Werst [oik. wotjakki ratsastaa kaksi virstaa istuutuen t. istuutuneena hevosen selkään] — —' / *jüdüm tudun ußerže* — — *m a j a k ü m b ä l ä n šindžän košes i šrβeže-βalak būrium jüš*. (Beke R, 49—50 B) 'Nachts — — setzt sich sein ußer auf eine Stange [oik. yöllä hänen ußer-aaaveensa kulkee seipään päälle istuutuen t. istuutuneena] und saugt das Blut der Kinder aus.' / *tol, izi tereš šinden nangajem* — — (Beke M, 570: 15 U) 'Komm, ich setze dich auf einen kleinen Schlitten und bringe dich hin [oik. tule, pikku rekeen t. kelkkaan pannen vien (sinut)] — —' / *tu küžen nalme ate müjüšt-βalakäm-at i m n e ü m b ä l ä n šakalen kondat* — — (Beke R, 723 B) 'Die vom Baum heruntergeholt Honiggefäße führt er zu Pferd [oik. — — hunaja-astiat (he) vievät hevosen selkään sitoen t. sidottuna] — —'.

Kaikissa näissä esimerkeissä latiiivimääritykset lienee käsitettävä normaalisti lokatiiviverbiaaliksi, joka liittyy nimenomaan yhdysverbin ensimmäiseen, istuutumisesta, asettamisesta tai ripustamisesta merkitsevään jäseneseen. Tämänlaatuiset verbit kuuluvat juuri niihin, jotka voivat saada myös latiiivimuotoisen lokatiivimäärityksen. Mutta sitä vastoin latiiivista lokatiiviverbiaalia eivät voi saada esitettyissä esimerkeissä olevien liittoverbien jälkimmäiset, kulkemista tai viemistä merkitsevät jäsenet. Näin siis määrityksen muoto paljastaa, mihin verbiin se liittyy; määrityksen sijainnilla ei ole tässä suhteessa mitään merkitystä. Niinpä esim. seuraavassa ilmauksessa se onkin joutunut siitä irralleen, ikään kuin kokonaan eri lauseeseen: *i̇a-k-βa k-γ-ζ lek̄t̄s ap̄šat̄k̄t̄s, š̄n-ɳzeš ta k-δal γolta i m n i e š̄ā ž e ala-γ-š*. (Beke T I, 163 J) 'Die Hexe läuft zur Schmiede hinaus, steigt aufs Pferd (auf den Wagen oder den Schlitten) und galoppiert davon (eig. irgendwohin) [luultavasti tarkemmin seuraavasti: noita juoksee pajasta, istuutuu hevosajoneuvoihin ja karauttaa jonnekin]'.

Mutta olettaamme, että yllä esitetyn kaltaisesta kontekstista jäisi määrityksensä suhteellisen eristyneeseen asemaan joutunut *š̄n-ɳzeš* 'istuutuu' -verbi syystä tai toisesta kokonaan ilmaiseematta: yhä edelleen latiiivimääritykset kuitenkin ikään kuin viittaisi tähän kielellistä hahmoa vaille jääneeseen verbiin. Sikäli kuin seuraavan esimerkin käännös on tarkka, näyttäisi tähän tapaan käyneen esim. seuraavassa lauseyhteydessä: *ʰm̄d̄m̄ im̄ni d̄on o r a β a š̄ naŋɳaja kuyu ʰjer̄š̄*. (Beke T I, 221 J) 'Des Nachts [lädt] er ihn auf einen Wagen und fährt ihn an einen grossen See.'

Vastaavanlainen ellipsi on tapahtunut myös erään enteen joissakin toisoinnoissa. Useimmiten tässä enteessä esiintyy predikaattina verbiliitto *purl̄n̄ konda* 'purren kantaa', esim. *š̄kal pasuȳt̄š̄ān o š̄m a š̄ā ž e š̄ud̄m̄ p-rl̄n̄ konda γān, t-ŋam s-ot ī liiēš̄*. (Beke T I, 398: 60 T, ks. myös esim. Sebeok—Ingemann, 59: 11 B) 'Wenn die Kuh im Maul, zwischen den Zähnen (eig. beissend) Gras vom Feld bringt, wird es ein gieriges, [lüsternes] Jahr geben.' Mutta eräessä Jaranskin murteen toisinnossa onkin predikaattina pelkästään *konda* 'kantaa': *š̄kal o š̄m a e š̄ā ž̄ā š̄ud̄m̄ kanda, βes i korma š̄erȳ lieš̄*. (Wichmann, 12: 67 J) 'Wenn die Kuh Heu im Maule [hin und her] trägt, wird das Viehfutter im nächsten Jahr teuer.' Mitä ilmeisimmältä näyttää, että tulosijamääritykset, joka viimeksi esitettyssä versiossa on tyypillinen 'välineen tulosija', on alun alkuaan liittynyt määrityksenä *purlam* 'purra' -verbiin; tämä kuuluu hyvin todennäköisesti niihin verbeihin, jotka voivat saada nimenomaan latiiivisen tulosijamäärityksen (ks. tällaisten verbien luetteloa teoksesta Alhoniemi, SUST 142 s. 340—346). Jo ensimmäisenäkin esittämässäni enteen versiossa on kuitenkin — ainakin käännöksen mukaan — nähtävästi alkanut syntaktinen siirtyminen: tulosija ehkä tajutaan jo siinäkin ainakin osittain myös *kondem* 'kantaa' -verbin määritykseksi (tästä syystä tämän enteen tulosijoja ei ole esitetty tulosijatutkimuksessani lokatiivisten joukossa, ks. Alhoniemi, SUST 142 s. 60—97).

Mutta olettamusten tiellä on mahdollista mennä vielä askel eteenpäin. Voidaan kysyä, miksi monissa kulkemisesta tai kuljettamisesta ilmaiseissa konteksteissa ylipäätään on mukana panemista, kiinnittämistä, asettamista tai istuutumista merkitsevä

verbi? Lähellä on ajatus, että tällaista verbiä on tarvittu monissa lauseyhteyksissä juuri siksi, että sen avulla saadaan ilmaisuun liitetyksi kuljetus- tai kulkuvälinettä osoittava sana. Mutta sen jälkeen kun tšeremissin erikoiskehityksen aikana latiiivi- ja illatiivikategoria ovat eriytyneet, on tällainen verbimuoto käynyt kontekstissa merkityksettömäksi: pelkkä latiiivimuoto jo yksinäänkin ilmaisee saman, minkä alun perin verbi ja latiiivimäärite yhdessä. Ja näin aluksi varmaankin tilapäisestä verbin poisjäännistä on mahdollista muodostua pysyvä. Vähitellen esitetyn tyyppiset ilmaukset lakkaavat tuntumasta elliptisiltä, latiiivimuoto ei enää tajunnassa viittaa ilmaisematta jääneeseen verbiin, vaan alkaa syntaktisesti yhdistyä siirtymistä tai siirtämistä merkitsevään hallitsevaan verbiin ja saa samalla tässä prosessissa uuden, välinettä osoittavan merkityksen. Ja uuden merkityksen omaavilla latiiivimuodoilla on mahdollisuus tulla käytetyksi myös sellaisissa lauseyhteyksissä, joissa niillä ei ole enää lainkaan yhteyttä alkuperäiseen, tulopaikkaa osoittavaan funktioon.

Vaikuttaa siltä, että esitetyn kaltainen latiiivimuotojen lauseopillinen siirtymisprosessi on tšeremississä parhaillaan meneillään. Toisaalta teksteissä on näet runsaasti konteksteja, joissa pelkällä latiiivimuodolla ilmaistaan kulku- tai kuljetusväline. Mutta toisaalta niissä on myös — kuten edellä on nähty — myös sellaisia lauseyhteyksiä, joissa yhä on mukana se verbimuoto, jonka lokatiivisena määritteenä 'välineen tulosijan' on alun alkuaan oletettava olleen.

Erikoisesti kirjakielissä 'välinen tulosijan' käyttö laajenee myös yhteyksiin, jotka ovat murteille tuntemattomia. Niinpä painotuote, jossa jokin kirjallinen tuote ilmestyy tai julkaistaan, voidaan ilmaista latiiivilla, esim. *Т ы ш а н Г. М а т ю к о в с к и й ы н, Н. Я л к а й ы н, В. Г о р о х о в ы н, А. Ф е д о р о в ы н, Б. Д а н и л о в ы н у п р о и з в е д е н и й ы н т л е к т ы н ы т.* (Ontšyko 6/1963, 51) 'Tässä [Ontšyko-aikakauslehdessä] on ilmestynyt G.M:n, N. J:n, V.G:n, A.F:n, B.D:n uusia tuotteita.' // — — *р а с с к а з ы м т о л ш а ш н о м е р е ш л ы к т а ш р е ш а т.* (Iljakov, 59) '— — he päättävät julkaista kertomuksen tulevassa numerossa.'

Myös tällaisen tulosijankäytön paralleelinen synty kulku- tai kuljetusvälinettä ilmaisevien latiiivimuotojen kanssa on selvästi nähtävissä. Aluksi painotuotetta ilmaiseva latiiivimuoto on ollut *petšatlen luktam* 'painaen julkaista' tai *petšatallant lektam* 'painetuksi tullen ilmestyä' -verbiliiton ensimmäisen osan tulosijamäärite, niin kuin asian laita yhä vielä on esim. seuraavassa sitaatissa: *1924 ий гыч тўн'алын, 1929 ий марте "У и лы ш" ж у р н а л е ш да "М а р и й я л" г а з е т е ш т у д ы н л у ч к о о й л ы м а ш ы ж е п е ч а т л а л т л е к т е ш.* (Ontšyko 6/1963, 94) 'Vuodesta 1924 alkaen vuoteen 1929 mennessä ilmestyy viisitoista hänen kertomustaan tullen painetuksi "Uusi elämä" -aikakauslehteen ja "Tšeremissikylä"-sanoma-lehteen.'

Tšeremissin tulosijan siirtyminen välinettä ilmaisemaan on struktuuraiselta kannalta erittäin mielenkiintoinen prosessi. Se osoittaa havainnollisesti, miten sijasysteemin piirissä tapahtunut muutos on luonut edellytykset jatkomuutoksille: tšeremissiin syntynyt omalaatuinen latiiivin ja illatiivin ilmauksellinen vastakoh-

taisuus on tehnyt tulosijoille mahdolliseksi edelleen sellaista uusien merkitystehtävien omaksumisen, joita suomalais-ugrialaisten kielten tulosijoilla perinnäisesti ei ole.

Zur Ausdrucksweise des Mittels durch den Wohin-Kasus im Tscheremissischen

von A. ALHONIEMI

Der Aufsatz wird in deutscher Sprache in einem Sammelband erscheinen, wo die Vorträge veröffentlicht werden, die anlässlich des im Sommer 1969 in Göttingen gehaltenen Symposions über die Syntax der uralischen Sprachen gehalten wurden.